

KOLONIZACIJA U SLAVONIJI OD POČETKA XX. STOLJEĆA S POSEBNIM OSVRTOM NA RAZDOBLJE 1941.-1945. GODINE

Ivan BALTA
Pedagoški fakultet Osijek

UDK 949.75:325"19"
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 14. IV. 2000.

Kolonizacija Slavonije tijekom Drugog svjetskog rata, provodila se planski sve do 1945. godine. Preseljenje stanovništva iz siromašnijih ili ratom ugroženih područja NDH u Slavoniju imalo je, uz ekonomsku, i vrlo izraženu političku intenciju. Tema o kolonizaciji u Slavoniji, o kojoj je sačuvana obimna arhivska građa, do sada nije detaljnije obrađivana. Kolonizacija u Slavoniji imala je svoj vrhunac već u početnoj godini rata, tj. 1941., a u organiziranom se obliku provodila do 1943. godine. Kolonizacija se provodila u NDH striktno reguliranim zakonskim odredbama te propisima vlade i ministarstava NDH. Organiziranim naseljavanjem, odnosno kolonizacijom Slavonije bio je nadležan Zavod za kolonizaciju u Zagrebu sa svojim područnim Uredima za kolonizaciju u Osijeku i Hrvatskoj Mitrovici. Osnova agrarne politike vlasti NDH bila je eksproprijacija imanja uglavnom nehrvatskih vlasnika te promjena demografske strukture stanovništva Slavonije i Srijema. Velike površine neobrađene zemlje te velika potreba za radnom snagom u industriji gradova u istočnoj Hrvatskoj bili su dodatni ekonomski i politički motiv i kolonizacije. Rezultat organizirane kolonizacije u Slavoniji, bilo je naseljavanje velikog broja kolonista. Kolonisti su naseljavani na djelomično eksproprijirane veleposjede, ali ponajviše na posjede izbjeglih, politički nepodobnih ljudi različitih nacionalnosti i tzv. solunaša, tj. dobrovoljaca Prvog svjetskog rata koji su nakon tog rata naseljavani na veleposjedima ili na posjedima na kojima je izvršena eksproprijacija i agrarna reforma. Maksimalni broj kolonista prema literaturi tijekom Drugog svjetskog rata u Slavoniji iznosi oko 70.000 ljudi. Zbog ratnih zbivanja i slabljenja državnog sistema NDH, za vrijeme 1944. i 1945. godine dolazilo je do samoinicijativne te stoga statistički nezabilježene kolonizacije Slavonije. Nakon Drugog svjetskog rata uslijedit će nove kolonizatorske akcije Slavonije, koje su također bile i ekonomske i političke naravi.

Kolonizacija Slavonije sustavno se provodila od početka XX. stoljeća, od vremena Austro-Ugarske, za vrijeme Kraljevine SHS i Kraljevine Jugoslavije do početka Drugog svjetskog rata.

Kolonizacija u Slavoniji u Drugom svjetskom ratu, 1941.-1945. godine, nastavak je kolonizacije iz razdoblja između dvaju svjetskih ratova. Kao u razdoblju između dvaju svjetskih ratova tako je u Drugom svjetskom ratu bila regulirana brojnim zakonskim propisima.

Pravomoćnim odlukama o utvrđivanju objekata Banske uprave u Zagrebu od 5. rujna 1933. broj: 67.306/III-6-1933., a na osnovi propisa Zakona o likvidaciji agrarne

reforme na velikim posjedima od 19.VI.1932. s izmjenama i dopunama od 5.XII.1931. i 24. VI.1933., određene su izvjesne površine zemljišta u pojedinim poreznim općinama za izvlaščivanje, a u svrhu agrarne reforme.

Nijedan veleposjed u Slavoniji nije izbjegao Komisiji za likvidaciju agrarne reforme između dvaju svjetskih ratova, koja je uglavnom 50% posjeda odmah konfiscirala s namjerom podjele kolonistima i agrarnim interesentima uz malu ili nikakvu naknadu.¹

Sluteći skorbu likvidaciju dijela velikih posjeda agrarnom reformom, dio vlasnika velikih posjeda prodao je dio svoje zemlje drugim vlasnicima.²

Zahtjevi za kolonizacijom i interes za dobivanje zemljišta prekupom, otkupom ili na neki drugi način bili su veliki.

Dakako da se svima zainteresiranima u traženju pokretne i nepokretne imovine nastale nacionalizacijom i agrarnom reformom, nije moglo udovoljiti, nego samo manjem broju pučanstva, prije svega dobrovoljcima, tzv. solunašima.

Kako su tzv. solunaši bili većinom iz pasivnih srpskih, crnogorskih i bosanskih dijelova Kraljevine Jugoslavije, srpske nacionalnosti, dobivanjem zemljišta i nastanjivanjem u Slavoniji, uveliko se počela mijenjati i nacionalno-vjerska struktura stanovništva.

Kolonizacija se ubrzava nakon djelomične eksproprijacije velikih posjeda u Slavoniji, dakle već od 1921., a naročito od 1933./1934. godine. Migracijom i kolonizacijom u Slavoniju doseljavaju agrarni interesenti iz drugih krajeva. Tada su se naselili u kotar Đakovo Hrvati iz Dalmacije, Like i Hrvatskog zagorja na jedan šumovit

¹ DAO, Ured za kolonizaciju Osijek, B. Spisi, Vlastelinstva Erdut, Retfala, Turanovac, Našice, Podr. Slatina, kutija 4. Vlastelinstvo *Erdut*: Komisija za likvidaciju agrarne reforme u Osijeku, Spisi Br.1952-1937, 10. mart 1937. izvršila je eksproprijaciju zemljišta velikog posjeda *Csech pl. Irene* iz Erduta u iznosu od 155 jutara i 572 čhv. Bivši vlasnik ima pravo primiti u ime naknade Din 320.005,94 uz doplatak doprinosa od 10% za kolonizacioni fond Ministarstva poljoprivrede u obveznicama Privilegovane agrarne banke u nominalnoj vrednosti. U korist *Csech Irene* pravo je dosmrtnog uživanja ¼ dijela. Naknada se neće predati vlasniku već položiti u kolonizacioni fond. Dio ostaje *Csech Ireni* iz Erduta a ostalo imaju 87 novih vlasnika. Agrarni dobrovoljci za zemljište dužni su platiti naknadu u roku od 30 godina uz 5% kamatu godišnje. Vlastelinstvo *Retfala*: Ured za kolonizaciju Osijek, Broj: 2646-1943,II *Claryi Aldringen Franciske* rođ. grofice *Pejačević* iz Graza odluka o provedenom preispitivanju agrarnog zemljišta u Retfali. Odlukom bivše Komisije za likvidaciju agrarne reforme u Osijeku od 24. XII.1937., Broj 9754/37. koja je djelomično izmijenjena i potvrđena od strane bivše banske uprave Savske banovine, Broj 123-III-6-1939. od 5.I.1939. a na osnovi propisa o likvidaciji agrarne reforme na velikim posjedima od 19.VI.1931. sa izmjenama i dopunama od 5.XII.1931. i 24.VI.1933. iz Retfalačkog vlastelinstva izvlašteno je 366 jutara i 503 čhv zemljišta. Veleposjed *Turanovac* (kod Virovitice): Mađarskog državljanina iz Lukača *Josipa Jankovića* veleposjed *Turanovac* je 30.VII.1937. prešao u Državni erar Kraljevine Jugoslavije 1021 jutara i 509 čhv zemljišta, koje se dijelilo kolonistima i agrarnim interesentima. *Janković Dionizu* grofu u Cabuni eksproprijano je 17.XI.1937. 2156 jutara i 1516 čhv i podijeljeno kolonistima i agrarnim interesentima. Veleposjed *Podr. Slatina*: Odluka 20. III.1936. o eksproprijaciji zemljišta veleposjednika *Drašković* grofa Ivana iz Podr. Slatine na prostoru upravnih općina Čačinci, Nova Bukovica, Podr. Slatina, Gornji Miholjac, Sopje, Slat. Drenovac i Cabuna od 11236 jutara i 1017 čhv a na temelju Zakona (19. VI.1931.) o likvidaciji agrarne reforme na velikim posjedima.

² DAO, Ured za kolonizaciju Osijek, B. Spisi, Vlastelinstvo Gutman, p.o. Zdenci, i p.o. Orahovica, kutija 1. Vilmoš, Ladislav, Alfred i Artur Gutmann de Gelse et Belišće prodali su dio svoga imanja 22. III.1930. preko Kolonizacionog fonda Ministarstva poljoprivrede u Beogradu (zemlje oko Zdenaca, Orahovice, Crnca i Breštanovaca) Dr. Svetozaru Grginu iz Beograda, i to 1220 jutara i 1074 čhv zemljišta.

brežuljak na dobru Biskupije đakovačke. Marne ruke kolonista pretvorile su šumu i šikaru u plodne oranice. Kolonisti su u prvi mah sagradili male kolibice, ali su nakon nekoliko godina već imali izgrađene lijepe kuće i druge potrebne gospodarske zgrade.³

Ranije stečeno vlasništvo na zemlju između dvaju svjetskih ratova, trebalo se dokazivati tijekom Drugog svjetskog rata, posebno kupoprodajnim ugovorom, uredovnom svjedodžbom, ovjerenim (odobrenim) rješenjem, svjedodžbom i zamolbom Uredu za kolonizaciju za priznavanje stečene zemlje.⁴

³ *Hrvatski list*, 24.VIII.1941., str. 14.

⁴ DAO, Ured za kolonizaciju Osijek (1941.-1945.), Rješenja o diobi agrarnog zemljišta... p.o. Čačinci, Zdenci, Dolci, Pištana Donja, 1941.-1944. Npr. *Kupoprodajni ugovor* sklopljen danas između Hrvatske eksomptne banke u Zagrebu, kao punomoćniku Ladislava, Vilima, Artura, Ernesta, Otona i Viktora Gutmana iz Belišća, prema priloženoj punomoći s jedne strane, te *Jove* _____ iz *Predreva*, kbr. _____ kao kupca s druge strane, kako slijedi: Ustanovljuje se, da je ovaj ugovor sklopljen na osnovu čl.7. Pravilnika o fakultativnom otkupu zemljišta velikih posjeda od 8. oktobra 1925., broj 34600. Prodavalac prodaje i predaje besteritno od svojih nekretnina, upisanih u gr. ul. br.(37 p.o. *Predrevo dol.* kat.čest.br.719,223 = 4 : 1203.....444 hilj. a kupac kupuje i preuzima iste za sporazumno ugovorenu kupovinu od 13 g čiste rešetane pšenice po kat. jutru. Plativo odmah 1 g po jutru a ostatak u 3 jednaka obroka od 1929-1931 s 8% kamata na ostatak, uvijek najkasnije do 1. septembra svake godine. Za slučaj neplateža ma i jednog obroka, gubi kupac blagodat obročne otplate, te cijela kupovina dospijeva najjedanput. Ako se kupovina prema gore navedenom plaća u pšenici, to imadu kupci dati čistu, prvorazrednu suhu, zdravu, rešetanu, dovezenu na želju prodavaoca ili na kolodvor Podravske Željeznice ili pako u magazin prodavaočeve. Za preuzeće žita mjerodavna je prodavaočeve ili službena željeznička vaga. Kupac imade po zahtjevu prodavaoca ovomu kadgod izdati na cijeli ostatak kupovnine mjenbeni prihvati, koji može prodavaoc prema uvjetima ove kupoprodaje dospjelim učiniti. Nadalje pristoji prodavaocu pravo zahtijevati, a kupac dozvoljava, da se temeljem ovog ugovora odmah može uknjižiti na teret kupca na prodanim nekretninama pravo zaloga za ostatak kupovnine od Din _____ sa 8% redovitim i 8% zateznim kamatima od dana dospjetka u korist prodavaoca, a sve to bez daljnjeg znanja i privoljenja kupca, te istodobno sa uknjižbom prava vlasništva u korist kupca. U koliko kupac, skojih razloga ne može kupovinu u pšenici plaćati ili pako ne bi imao čiste prvorazredne pšenice, pristoji pravo prodavaocu tražiti onu cijenu koja 25. augusta svake godine na dan dospjetka kao najviša cijena na novosadskoj burzi važila bude. Za slučaj posvemašnje nerodice dozvoljava prodavaoc, da se trogodišnja uplata obroka za 1 godinu odgodi. Tuča ili led obzirom na osiguranje ne odgađa platež dospjelog obroka. Prodavaoc dozvoljuje bez daljnjeg znanja i privolenja besteritni otpis prodanih čestica i prenos istih na kupca sa uknjižbom prava vlasništva na njegovo ime, dočim kupac dozvoljava u prednjem članku navedena ograničenja i uknjižbu prava zaloga. Da kupac plati iz vlastitih sredstava trošak ugovora, potrebnog nacrtu, kao i trošak odobrenja konačno i agrarno-kolonizacionu pristojbu ovime izričito priznanje. Obje stranke odriču se ovaj ugovor napadati iz razloga navedenih u članku 933 i 934 o.g.z. radi prikrate preko polovice prave vrijednosti, a za slučaj prepora podvrgavaju se nadležnosti kr. kotarskog suda u *Donjem Miholjcu*. Ovaj ugovor bude strankama pročitani i rastumačeni, našto ga iste u znak odobravanja vlastoručno potpisuju. U D. Miholjcu, dne 1. X. 1930.

Svjedok: _____ Prodavaoc: _____ Kupac: _____

Npr. Uredovna svjedodžba:

Poglavarstvo upravne općine u *Barama* Broj 3537/1930. Uredovna svjedodžba kojom se od strane potpisanog poglavarstva uredovno posvjedočava, da se niže navedene nekretnine u grunt. ulošku broj 37., por. općine *Predrevo donje* vrijede i to: kat.čest.719/223, površine 4 jut. i 1203 hv., čisti katastr. prihod Din. 5 para 65, Prometna i mjesna vrijednost Din. 7000. Podjedno se uredovno potvrđuje, da je kupac državljanin kr.S.H.S. U *Barama* dne 30. listopada 1930.

Blagajnik: _____ Procenitelji: _____ Bilježnik: _____

Npr. *Ovjereno* (odobreno) *rješenje*:

Na osnovi rješenja g.(Ministra za Agrarnu Reformu- precrtano) *Bana*, broj 55042/III od 21.VII.1931., ovaj se kupoprodajni ugovor odobrava, te se dozvoljava gruntovni prenos kat. čest.broj 719/223 4 jut. 1203 hv grunt. ul.br. 37 p.o. *Predrevo donje* u ukupnoj površini od 4 jut. 1203 hv., s imena dosadanjeg vlasnika Ladislava,

U pravilu likvidacija agrarne reforme izvršena je na oko 50% svakog velikog posjeda, a drugi dio istog posjeda ostavljen je bivšim velikim posjednicima uz izravno ili dioničarsko korištenje veleposjeda. Ovaj drugi dio posjeda uglavnom će se očuvati sve do završetka Drugog svjetskog rata, kada će na istima nastajati poljoprivredna dobra ili poljoprivredni kombinati.

Kolonizacija se Slavonije sustavno provodila i u razdoblju Drugog svjetskog rata. Slavonija je bila na glasu ljudi iz pasivnih krajeva kao obećana zemlja, koja može prehraniti velik broj ljudi, gdje ima dosta plodne zemlje i uvjeta za život. Prvih dana uspostave Nezavisne Države Hrvatske, "Hrvatski list", dnevno glasilo iz Osijeka, donosi članak 13. travnja 1941. godine, pod naslovom "Novi stanovnici Slavonije", u kojem poziva stanovništvo drugih, posebno pasivnih hrvatskih krajeva, da je nasele.

"Naša je Slavonija za ljude iz siromašnih, pasivnih krajeva oduvijek bila kao neka obećana zemlja. U njenim plodnim ravninama naselili su se osim Hrvata iz raznih dijelova naše lijepe domovine i pripadnici tuđih narodnosti. Neki su ovdje već dugo, a neki dođoše u najnovije vrijeme. Ogroman broj Hrvata iz Bosne došao je odavno u Slavoniju, da se skloni ispred turskih zuluma. Naseljavali su se u Posavini i kao graničari čuvali i očuvali Slavoniju od Turaka. Ovi Hrvati kao i oni u unutrašnjosti Slavonije sačinjavaju starosjedioce. Svima je

Vilima, Artura, Ernesta, Otona i Viktora Gutmana: na ime i vlasnost kupca *Jovo* _____ iz Predrievo donje. Kupljene nekretnine ne mogu se nikako otuđiti u roku od 10 godina, a opteretiti se mogu samo s dozvolom Ministra za Agrarnu Reformu, pa se ovo ima zabilježiti istodobno sa prenosom prava vlasnosti na gruntovnici. Od ovog ugovora naplaćena je 10% -na taksa za kolonizacioni fond Ministarstva za Agrarnu Reformu. Od ovog ugovora ne plaća se prenosna taksa, državna ni samoupravna za prenos prava vlasnosti na osnovu čl. 38 zakona od 31. jula 1925. o budžetnim dvanaestinama za mjesec august, septembar, oktobar i novembar 1925., jer se ovaj ugovor ne treba prijaviti radi odmjerne prenosne takse kod finansijskih vlasti. Odobrenje ovog ugovora i dozvola gruntovnoga prenosa na kupca gubi vrijednost ako u roku 6 mjeseci računajući od dana stavljenja ove klauzule na kupoprodajni ugovor ne bude na osnovi ovoga ugovora kod nadležne gruntovne vlasti zatražen prenos prava vlasnosti na kupca. Broj 57565/III. 26. VII. 1933. u Zagrebu
Po naredbi Ministra za Agrarnu Reformu Načelnik: Po naredbi bana: Za šefa agrarno-pravnog odseka Inspektor:

Npr. Svjedodžba:

Broj: 2718/261 / 1941. Svjedočba kojom se od strane potpisanog općinskog poglavarstva uredovno svjedoči, da _____ *Jovo* ratar iz D. Predrijevo posjeduje kuću i 12 jutara zemlje u D. Predrijevu i imade 7 članova obitelji sa kojima živi u zajedničkom kućanstvu. Članovi obitelji ne posjeduju nekretnina. Svjedočba se izdaje na molbu stranke kao prilog prijavi kupa agrarnog zemljišta. Općinsko poglavarstvo u Slav. Barama, dne 20. kolovoza 1941.

Načelnik: Bilježnik:

Npr. Zamolba Uredu za kolonizaciju u Osijeku za priznavanjem stečene zemlje

Uredu za kolonizaciju u Osijeku. Potpisani _____ *Jovo* iz D. Predrijeva kupio sam temeljem kupoprodajnog ugovora od 1.X.1930. zemlju u p.o. D. Predrijevo upravne općine Slav. Bare od veleposjeda *Gutman* kat. čest.broj 719/223 u površini od 4 j. 1203 čhv. Zanimanjem *ratar*, posjedujem 12 jutara vlastite zemlje i kuću, te živim sa 7 članova obitelji u zajedničkom kućanstvu, koji ne posjeduju nekretnina. Kupovina mi je odobrena po nadležnim agrarnim vlastima odluka broj 57565/III od 26.VII. 1933., te sam na osnovu gore spomenutog kupoprodajnog ugovora stupio u posjed dotične parcele.

U Slav. Barama, dne 20. kolovoza 1941. Prilozi: Potpis kupca:

(zapremljeno: NDH, Zavod za kolonizaciju u Zagrebu, Ured za kolonizaciju, Osijek, Br.21704, 30.VIII.1941.)

(odobrenje ugovora, U Osieku, 24.V.1943. Ured za kolonizaciju, Nadstojnik ureda: _____)

poznato, da starosjedioci izumiru. Po slavonskim selima hara tuberkuloza, a zbog "bijeje kuge" nema mnogo omladine, na kojoj svagdje svijet ostaje. Što je dakle prirodnije i jednostavnije, nego u Slavoniji, bogatoj zemljom, a siromašnoj djecom, naseliti Hrvate iz drugih krajeva, gdje ima malo zemlje, a mnogo djece. Zašto da naš narod u Hrvatskom Zagorju, Lici, Hercegovini ili Dalmaciji gladije, kad u Slavoniji ima još dosta mjesta za tisuće novih stanovnika, koje bi Slavonija mogla prehraniti i još bi preostalo hrane!"

Nadalje se u istom tekstu nastavlja s vizijama kako Slavonija novim kolonistima može podijeliti zemlje koje sada još nisu za korištenje.

"Krče se velike šume, dobiva se novo obradivo tlo. Valja provesti melioracije ogromnih podvodnih terena i evo zemlje, koja će dati kruha, dati svega, što narodu treba! Na primjer: isušanjem Jelas-polja i Crnac-polja dobit će se na desetke tisuća jutara dobre zemlje. Ovim melioracijama i unutarjom kolonizacijom riješit će se jedan nacionalni problem od najveće važnosti".

Kolonizacija Slavonije trebala je imati i politički cilj, a to je, po autoru, promijeniti, do tada nepovoljan odnos stanovništva, koji je narušen kolonizacijom tzv. solunaških dobrovoljaca, uglavnom pravoslavnog, odnosno srpskog stanovništva.

"Prije dvadesetak godina počelo se intenzivno raditi na kolonizaciji u Slavoniji. Tada je kolonizacija bila dvovrsna: jedna je došla inicijativom vlasti, u vezi s provedbom agrarne reforme, a druga je kolonizacija bila plod privatne inicijative".

Kolonizacije u Slavoniju bile su organizirane između dvaju svjetskih ratova i provodile se putem zadruge "Gruda". Od 1941. godine, u vrijeme NDH putem zadruge "Zemlja" preseljen je u Slavoniju velik broj stanovništva.

"Kakva je bila prva kolonizacija, to svi dobro znamo. Druga se ticala Hrvata iz siromašnih krajeva i njoj ćemo posvetiti veću pažnju. Za ovu kolonizaciju stekao je neprolaznih zasluga blagopokojni dr. Đuro Basariček, koji je putem zadruge "Gruda" započeo veliko djelo preseljavanja Hrvata u Slavoniju. Od godine 1921. do svoje smrti neumorno je radio na tome, da što više Hrvata iz pasivnih krajeva dođe u Slavoniju. I onog dana, kad je na tragičan način izgubio svoj život i stekao aureolu hrvatskog mučenika, intervenirao je nešto u stvari nove naseobine Okrugljače u virovitičkom kotaru, koja je po njemu kasnije dobila ime Basaričekovo selo. Kao što je to radila zadruga "Gruda", tako sada s lijepim uspjehom radi zadruga za preseljenje "Zemlja" u Zagrebu".⁵

Slavonija je od 1941. do 1945. godine u sklopu Nezavisne Države Hrvatske bila podijeljena u četiri velike župe (Baranja, Posavje, Livac-Zapolje, Vuka) s ukupnom površinom s preko 15.000 kvadratnih kilometara. Velik dio Slavonije bijahu tada obradive površine uz livade i šume. Prema statističkim podacima iz 1942. godine veliki dio obradivih površina i šuma bio je u privatnim rukama. Tako su u velikoj župi Baranja od ukupnog zemljišta, šumske površine zauzimala 126.657 ha ili 25,6%, od toga u kotaru Đakovo šume čine 22% (19.780 ha), a od toga 11.080 ha pripadalo je biskupiji, u kotaru Našice od ukupnih

⁵ Novi stanovnici Slavonije, Hrvatski list, Osijek, 13.IV.1941.(na Uskrs), str. 41. Hrvatski Državni arhiv, Zagreb (dalje: HAD), Organi Ministarstva Nezavisne Države Hrvatske, Zavod za kolonizaciju-Zagreb (1941.-1945.); knj.55, kut.353. (Zavod za kolonizaciju. Likvidacija agrarne reforme na veleposjedima ("Veleposjedi")-Zagreb (1941.-1945.); (1920.-1941.), kut. 183).

površina, šuma je bilo 38,6% (36.504 ha) a od toga 17.996 ha pripadalo je grofovima Pejačević, te u kotaru Podravska Slatina od ukupne površine, šuma je bilo 42,2% (38.226 ha), od toga je privatno 22.260 ha. U velikoj župi Vuka od ukupnog zemljišta, bilo je šumskih površina 107.176 ha ili 16,8 %, od toga u kotaru Vinkovci bilo je 25.219 ha ili 33,4 % kotarske površine državnih šuma. Najveće ratarske površine bile su u kotarima Osijek, Vukovar, Valpovo i Virovitica, koje su imale velike potrebe za fizičkom radnom snagom. Potrebe za radnom snagom imali su i industrijski gradovi u Slavoniji, u većoj mjeri Osijek, u nešto manjoj ostali gradovi: Vukovar, Brod n/S, Vinkovci, Nova Gradiška, Virovitica i Požega. Tadašnji veliki slavonski industrijski giganti, kao Bata-Borovo, Belišće, Đurđenovac, stagniraju u razvoju zbog općih prilika u godinama Drugog svjetskog rata.

U gospodarstvu, posebno poljoprivrednoj i prehrambenoj proizvodnji (prema statistici Narodnog gospodarstva NDH od 1. XI.1942.) Slavonija je prednjačila u odnosu na ostale dijelove NDH. U Slavoniji i Srijemu su od 1941. do 1945. godine djelovala dva Ureda za kolonizaciju, u Osijeku i Hrvatskoj Mitrovici. Jedno komasacijsko Povjerenstvo djelovalo je u velikoj župi Baranja, dva u velikoj župi Vuka, a po jedno zadružno Povjerenstvo u velikim župama Posavje i Vuka.

U jeku Drugog svjetskog rata na području Slavonije vršena je sistematska kolonizacija ljudi iz drugih krajeva tadašnje Nezavisne Države Hrvatske, posebno iz Dalmacije, Like i Hrvatskog zagorja, te iz Bosne i Hercegovine.⁶

Pospješivanju kolonizacije uveliko su doprinijeli zakoni i zakonske odredbe o kolonizaciji, osnivanjem Zavoda i Ureda za kolonizaciju 1941. godine.⁷

⁶ Slavonija – geografski prostor između rijeke Drave, Save, Dunava od Aljmaša do Iloka, zapadnih obronaka Papuka i Pšunja (1941. godine od Zemuna do Ilove). Prostor Slavonije pripadao je četirima velikim župama (od 22 koliko ih je imala NDH): *Velika župa Baranja* s kotarima: Osijek, Valpovo, Đakovo, Virovitica, Našice, Donji Miholjac, Slatina; *Velika župa Posavje* s kotarima: *Brod n/S, Županja*, (Derвента, Gradačac, Brčko, Bijeljina); *Velika župa Livac-Zapolje* s kotarima: Nova Gradiška, Požega, Pakrac, Daruvar, Novska, (Prnjavor, Bošnjačka Gradiška); *Velika župa Vuka* s kotarima: Vukovar, Vinkovci, Ilok, (Šid, Zemun, Stara Pazova, Ruma, Irig, Hrvatska Mitrovica, Srijemski Karlovci). U navedenim Velikim župama bijahu gradovi: u Baranji: *Osijek i Virovitica*; u Livac-Zapolju: *Nova Gradiška i Požega*; u Posavju: *Brod n/S* i u Vuki: *Vukovar, Vinkovci*, Hrvatska Mitrovica, Hrvatski Karlovci, Petrovaradin, Ruma i Zemun. (pojačanom crnom bojom navedena su mjesta u današnjoj Republici Hrvatskoj) Godine 1941. veliki župani bili su: Velike župe *Baranja* (Osijek) dr. *Sjepan Hefer*, Velike župe *Posavje* (Brod n/S) dr. *Vladimir Sabolić*, Velike župe *Livac-Zapolje* (N. Gradiška) *Branimir Šimunić*, Velike župe *Vuka* (Vukovar) dr. *Jakob Ellicker*. Sudbeni stolovi su za Slavoniju u Osijeku i Požegi, a od 29.VIII.1941. i Izvanredni narodni sud u Osijeku. Osnutak Ureda za kolonizaciju Osijek H. L., Osijek, 8.VI.1941., str. 10. (ravnateljem Ureda za kolonizaciju Osijek je imenovan Dragan Raljušić a zamjenikom Franjo Olrom... za unutarnju kolonizaciju Hrvata iz siromašnih krajeva Zagorja, Hercegovine, Dalmacije, Bosne i Hercegovine... *Hrvatski list*, Osijek, 16.V.1941., str. 3. Pravilnik Zavoda za kolonizaciju ... Odjel za seljačko gospodarstvo, imenovan dr. Rikard Flögel. Nezavisna Država Hrvatska zauzimala je 115.133 četv. km a živjelo je na istom području 6.996.729 stanovnika. Najbrojniji stanovnici NDH bili su Hrvati (s Muslimanima zajedno) 4.817.100, zatim Srbi (1.848.400), Nijemci (145.500), Mađžari (70.000), Kranjci i Štajerci (Slovenci) (37.020), Slovaci i Česi (44.267) i ostali (35.442). Hrvata je (*Hrvatski list*, Osijek, 20.V.1941.) bilo i izvan Hrvatske (zajedno sa sadašnjom Bosnom i Hercegovinom) 1.727.548, od toga u Crnoj Gori 280.000 i Vojvodini (Bačkoj, Banatu i Baranji) 118.725, u Europi 403.823 i izvan Europe 925.000 . U Hrvatskoj je 1941.godine živjelo 83% stanovništva od poljodjelstva, ribarstva i šuma. Oko 2 milijuna i 324.850 ha je bilo zasijanih žitaricama, 3.032.018 ha zauzimala su oranice, dok je površina šuma zapremala oko 4 milijuna ha, što je činilo 1/3 sveukupnog zemljišta. Trećina industrijskih a polovina poljoprivrednih kapaciteta nalazila se 1941. godine u Slavoniji.

⁷ Zakonska odredba o kolonizaciji, Narodne Novine (dalje: N.N., Zagreb, 7. VIII.1941.

Zavod i uredi za kolonizaciju davali su doseljenim kolonistima na raspolaganje zemljište za izgradnju naselja, za poljoprivredno obrađivanje, te građevinski materijal za popravak i izgradnju kuća, drva za ogrjev, pa čak, kako je to navedeno u članku 6. u Narodnim Novinama (7.VIII.1941.), “Ministar šumarstva i rudarstva dostavljat će Zavodu za kolonizaciju izpravke o stavljanju na raspolaganje izlučenih zemljišta, kojima će izričito dopustiti prijenos vlasništva bezteretno na izlučenim zemljištima s imena državnog šumskog erara NDH na ime i korist Zavoda za kolonizaciju.”

Broj novih stanovnika Slavonije sve je veći, tako da 1941. godine već ima oko 65 kolonija (sela i pustara), a u proteklih dvadesetak godina kolonizacije u Slavoniji je naseljeno oko 18.000 Hrvata. Ostavljajući stari kraj, kolonisti su dolazili većinom na golo tlo, često na krčevine pune panjeva ili u šikare, koje je valjalo tek iskrčiti i osposobiti za obrađivanje.⁸

Zavod za kolonizaciju trebao se brinuti i za kolonizaciju ljudi, koji su trebali pomoći industrijalizaciji velikih mjesta a za potrebe i razvoj industrije, kao u Osijeku.⁹

Da se zaustavi anarhično useljavanje u Slavoniju, kontrolu je 15.VII.1941. godine preuzelo Državno ravnateljstvo za narodnu ponovu pri Vladi NDH.¹⁰

Kako je do uspostave NDH “od granice bjelovarsko-križevačke županije do Zemuna bilo samo na području osječkog agrarnog ureda prema službenoj statistici podijeljeno među Srbe 635.735 jutara plodne hrvatske zemlje a na području agrarnog ureda Vukovar 62.874 jutara najbolje zemlje...” ... dana 17.V.1941. oduzeto je 80 jutara neobrađene “dobrovoljačke” zemlje dobrovoljcima grada Požege te predana na obradu

⁸ Novi stanovnici Slavonije – Hrvati kolonizirani iz pasivnih krajeva, Hrvatski list (dalje: H. L.), Osijek, 13. IV.1941., str. 41. ... Još prije godinu dana, nekih 3,5 km daleko od sela Bizovca u valpovačkom kotaru, prostirala se uz cestu velika šikara pokraj šume “Cret”, vlasništvo grofa Normana. U proljeće 1940. godine počeli su ondje stizati prvi kolonisti Hrvati, koji su tu kupili zemlju, odlučivši, da se iz svojih zelenih gorica (Zagorci iz Brezja, Dobrih Zdenaca, Slanog Potoka i Dubovca, te 15 obitelji iz Pitomače) presele u ovaj kraj. Svaki je dobio po jedan teretni vagon, u koji je potrpao samo najpotrebnije: rastavljenу drvenu kuću od jelovine (4x4 m), pokućstvo, posteljinu, odjeću, kojeg zagorskog purana i nešto poljodjelskog oruđa. Tako su se doselili i kad ugledaše svoj novi zavičaj, osamljenu šikaru kraj ceste, daleko od sela, mnogi zaplakaše. Natrag nisu mogli jer su u starom kraju prodali sve što su imali a za novu zemlju je kapara već bila položena. Udarili su budacima po šikarama a sjekirama po debelim panjevima. Radili su dan i noć čisteći zemlju, očistili za godinu dana oko 160 jutara, otprilike polovicu zemlje koju su kupili i dobili. Nisu imali mnogo plugova a u cijelom naselju imali su samo tri krave. No veoma brzo izgradili su putove, kanale, željezničku postaju, zdenac, sebi manje drvene kućice, često radeći na imanjima u Bizovcu i pustari Čepinskim Martincima. Godine 1941. svaka kolonizirana obitelj u Cretu ima od 6 do 10 jutara zemlje, podjednako dobre i loše (3-4 jutra zemlje pod vodom). Autor članka navodi da je Slavonska Podravina malaričan kraj a da su se Hercegovci, Dalmatinci i Ličani kao kolonisti lakše aklimatizirali.

⁹ Započela gradnja radničkih domova, H.L., Osijek, 26.VIII. 1941., str.18. “... U Osijeku kao važnom središtu veleobrta za cijelu Slavonsku Hrvatsku, sagradit će se tokom ove godine četrdeset i devet kuća s 98 radničkih domova. Dakle gotovo stotinu radničkih obitelji doći će do kraja ove godine pod svoj vlastiti krov, ali koji će plaćati stanarinu. Dva su gradilišta u Osijeku za radničke kolonije, jedno u Industrijskoj četvrti a drugo u Novom gradu kod tzv. malog vojnog vježbališta...”

¹⁰ Preseljavanje i iseljavanje stanovništva, H. L., Osijek, 15. VII. 1941., str. 12.

hrvatskim seljacima. Osim toga, 140 jutara gradske zemlje “Pusta Česma” predana je na obradu Hrvatima kolonistima...”¹¹

Kolonizacija ljudi u Slavoniju bila je najveća 1942., 1943. i 1944. godine, posebno u ljetnim i jesenskim mjesecima, što se zorno može pratiti iz povijesnih izvora, građe u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, Zavoda za kolonizaciju, te Ureda za kolonizaciju u Osijeku, Državnog arhiva u Osijeku¹² i Državnog arhiva u Slavanskom Brodu,¹³ te za Srijem Ureda za kolonizaciju u Hrvatskoj Mitrovici u arhivima u Vojvodini i Srbiji (Arhiv Vojvodine u Sremskim Karlovcima, Istorijski arhivi u Sremskoj Mitrovici, Beogradu i Novom Sadu).

Kolonizacija u Hrvatskoj mogla se vršiti na temelju tadašnjih zakona i propisa Kraljevine Jugoslavije¹⁴ i Nezavisne Države Hrvatske.¹⁵

Pošto su neke od od zemljišnih površina već bile prije razdijeljene pojedinim seljačkim obiteljima u privremeni agrarni zakup, kao tzv. agrarnim interesentima, to je potvrđeno na temelju propisa zakonske odredbe od 4. V. 1941., broj: LIV-86-Z-1941. o osnivanju Zavoda za kolonizaciju pravilnika od 12. V. 1941., broj 162-Z-1941. o ustrojstvu i postupku Zavoda za kolonizaciju, zakonske odredbe od 31. V. 1941. broj: CXXIX-299-Zp.-1941. o uređenju posjedovnih odnošaja na agrarnim zemljištima i naredbe od 30. I. 1942., broj: 316-Z-1942. o preinakama i nadopunama navedenog pravilnika o ustrojstvu i postupku Zavoda za kolonizaciju. Neke od već učinjenih razdioba zemljišta podvrgnute su preispitivanju a neke bijahu ponovno potvrđene ispravnim u postupku izvlašćivanja.¹⁶

¹¹ Konac jedne perfdije, H. L., Osijek, 24. IV. 1941., str. 4. Podjela neobrađene zemlje, H. L., Osijek, 17. V. 1941., str. 13.

¹² Državni arhiv Osijek (DAO), Ured za kolonizaciju – Osijek (1941.-1945.), A. knjige (9 kutija), B. spisi (25 kutija), za kotare Osijek, Donji Miholjac, Našice, Valpovo, Đakovo, Virovitica, Slatina, Vinkovci, Vukovar i Županja.

¹³ Državni arhiv Slavonski Brod (DASB), Ured za kolonizaciju – Slavonski Brod (1941.-1945-), A. knjige (3 kutije) B. spisi (10 kutija), za kotare Slavonski Brod, Požega i Nova Gradiška.

¹⁴ Propis Zakona o likvidaciji agrarne reforme na velikim posjedima od 19. VI. 1931. godine.

¹⁵ Zakonska odredba od 4. V. 1941. godine, broj LIV –86. Z. p. 1941. o osnivanju Zavoda za kolonizaciju, Pravilnik od 12. V. 1941. godine, broj 162, Z. p. 1941. o ustrojstvu i postupku Zavoda za kolonizaciju, Ustrojstvo i postupak Zavoda za kolonizaciju, 31. V. 1941., broj CXXIX – 299 – Z - 1941. Naredba od 30. I. 1942. godine, broj 316-Z-1942. o preinakama i nadopunama Pravilnika o ustrojstvu i postupku Zavoda za kolonizaciju.

¹⁶ DAO, Ured za kolonizaciju Osijek, B. Spisi, veleposjedi Gutmana i Pejačevića (Osijek, 18. veljače 1943.) npr. Izvlastbena odluka o agrarnom zemljištu Pejačević grof Petar i drugi iz Našica Nekretnine Pejačević grofa Petra iz Našica, Adamović Štefanije rođj. Pejačević iz Vukovara, Pejačević Gabrijele iz Našica, Pejačević mlđb. Elizamarke iz Našica, Pejačević mlđb. Gejze iz Našica, Pejačević mlđb. Marka iz Našica ležeće u por. občini Martin i upisane u napred navedenim gruntovnim uložcima broj: 151,152,158 i 159. izvlašćuju se za korist napred navedenih agrarnih učesnika po pojedinim topografranim česticama u navedenoj površini i uz naknadu... npr. Eksproprijacija zemljišta na veleposjedima Voćin i Orahovica (Osijek, 21. augusta 1934.) Kraljevska Banska uprava u Zagrebu donijela je pod brojem 25388/III-6/ 1933. od 31. marta 1933. na osnovu 49. Zakona od 19. juna 1931. o likvidaciji agrarne reforme na velikim posjedima i njegovim izmjenama i dopuna od 5. decembra 1931. i 24. juna 1933. prvostepenu odluku o utvrđivanju objekata agrarne reforme na veleposjedima braće Guttmann, mađarskih državljana, vlastelinstva Orahovica i Voćin. Odlukom su utvrđeni novi agrarni subjekti na istim vlastelinstvima na području upravnih općina Voćin, Čeralije, Slat. Drenovac i Nova Bukovica, sreza Podr. Slatina, Zdenci, Orahovica, Feričanci, Bare i Klokočevci, sreza Našice, te Podr.

Veleposjedi, kojih je u Slavoniji bilo mnogo, potpuno su ili djelomično nacionalizirani i na njima je izvršena agrarna reforma, u kojima su uredi za kolonizaciju dijelili rješenja o diobi agrarnog zemljišta u zakup ili pod kreditni otkup, ali pod određenim obvezama sklopljenim zakupnim ugovorom između pojedinaca kao zakupoprimca i Zavoda za kolonizaciju kao zakupodavca.¹⁷

Rekapitulacijom preispitanog agrarnog zemljišta za kotar Osijek Ureda za kolonizaciju Osijek za 1944. godinu, utvrđeno je raspolaganje s 22.693 jutara na kojoj je izvršena raspodjela 10.460 jutara zemlje, što je činilo 46 % zemljišta Ureda za kolonizaciju u kotaru Osijek.¹⁸

Kotar Osijek bio je samo jedan od šest kotara Velike župe Baranja u kojem je izvršena agrarna reforma i raspodjela zemlje agrarnim interesentima, među kojima bijahu i kolonisti.

DAO, Ured za kolonizaciju Osijek, 1944. godine (Velika župa Baranja)

(Kotar Osijek)
Raspoložba površina jutara

odobreni prekupi 680
neodobreni prekupi 1.228
odobreni fakultativ 2.841
neodobreni fakultativ 1.154
odobreno javno dobro 1.706
neodobreno javno dobro 2.518
odobrena izvlastba 5.233
neodobrena izvlastba 7.329

u k u p n o 22.693

Moslavina, sreza Doljnji Miholjac.HDA (Hrvatski državni arhiv Zagreb), Velike župe Livac-Zapolje, Nova Gradiška (1941.-1945.); 941./1945, kut. 2. Posavje, Slavonski Brod (1941.-1945.); 1941./1945; knj. 2, kut. 6.

¹⁷ (primjerak zakupnog ugovora): *Zakupni ugovor*

Pravna narav zemljišta (agrarno napušten ili njemačko) *agrarno* br. člana 16. Bivši vlasnik Sklopljen ugovor 19.srpnja 1944. između *Ivan Živković* kao predstavnika *Zavoda za kolonizaciju u Zagrebu* s druge strane kao *zakupoprimaoca*, te *Mitrić Stjepana iz Ludvinca*, općina *Bobota*, kotar *Vukovar* s druge strane kao *zakupoprimaoca*. Predmet ugovora jeste izdanje 7 jutara i 389 čhv zemljišta na području upravne općine *Bobota* za obrađivanje i jednogodišnji zakup pod sljedećim uvjetima. Katastraska čestica 63/1 površine 7 jutara i 389 čhv za sjetvu ječma, zobi i kukuruza. *Mitrić Stjepan* je dužan za svako jutro zemljišta platiti *Zavodu za kolonizaciju* u naravi 100 kg pšenice normalne kakvoće, 250 kg kukuruza u klipu, 75 kg zobi ili 100 kg ječma, 1000 kg kukuruza u klipu i 200 kg zobi. Sve treba predati do 15. XI. 1944. godine. Bilo je moguće i *potpuno otkupiti* "dobiveno" zemljište od *Zavoda za kolonizaciju* pod relativno niskim cijenama, na *kredit od 30 godina i 5% kamate* godišnje.

¹⁸ DAO, Ured za kolonizaciju Osijek (1941.-1945.), B. Spisi, Sumarni popisi po kotarima, kut.1.

Iz sumarnog popisa po kotarima Ureda za kolonizaciju Osijek¹⁹, bilo je samo u kotaru Osijek u sedam rajona raspoloživih 13.847,8 jutara zemlje od kojih je 50% pripalo za buduću kolonizaciju a 50% za druge interesente. Posebno je za Nijemce bila predviđena 1/20 površina zemlje, i to u iznosu od 289 jutara.²⁰

Bijela kuga rijetko se javljala u selima kolonista jer je svaka kuća imala 10-ero djece. Za vrijeme kolonizacije obećavalo se kolonistima od strane “nadležnih”, a kasnije i od “banovine”, da će im se u svakoj prilici izaći ususret, ali od svega toga nije bilo ništa.

Kolonisti su se pomagali između sebe kako su mogli, jer su bili prepušteni na milost i nemilost. Molbe upravljene na razne urede za najnužnije potrebe sela nisu se uzimale u postupak, kao na primjer u selu Đakovački Stipanovac. U istom selu kolonisti su tražili da se barem na polovici sela izvrta zdenac, jer je selo na brijegu, pa su žitelji primorani za svoje potrebe i za blago donositi vodu s izvora koji je udaljen od sela dva kilometra. O vrtanju zdenca pregovaralo se doduše za vrijeme Banovine, ali do samog vrtanja nije došlo. Ipak, uspostavom NDH pristupilo se vrtanju jednog, a potom i drugog zdenca. Kako je selo bilo puno djece, izgrađena je škola, jer su djeca do tada išla u drugo selo, što je bilo otežano za zimskih dana. Selo je brojalo 50-tak kuća s preko 300 žitelja, a cijeli hatar sela iznosio je 300 katastarskih jutara, tako da je na svaku osobu otpadalo jedno jutro. U istu površinu ulazio je i seoski pašnjak, zemlja za školu, putove i groblje. Od toga se nije moglo pristojno živjeti. Oko sela na nekoliko stotina metara nalazile su se šikara i šuma, obraslo zemljište u vlasništvu Dobra Biskupije đakovačke, te se s biskupijom pregovaralo o prepuštanju ili prodaji zemljišta selu.

Seljaci kolonisti imali su velikih obveza jer se po katastarskom jutru plaćalo 8-10 metričkih centi, a ono se godinama i povećavalo, čak 1941. godine na 18 mtc, a znale su biti nerodne godine zbog suša i poplava, što je otežavalo i tako težak život kolonista. Kolonisti su u nezavidnom položaju, i zato što pored svojih obveza trebaju ići u rezervnu mobilizaciju, koju su za Kraljevine Jugoslavije nastojali izbjegavati, odlazeći radije u “zelene kadrove”.

Provedbene odluke o kolonizaciji i raspodjeli zemljišta u rajonima kotara Osijek u Uredu za kolonizaciju provedene su oko 80% u veljači 1943., u ostalim u ožujku, a samo u nekoliko rajona u travnju 1943. godine. Drugomolbena rješenja i pravomoćnost na rješenja o kolonizaciji i raspodjeli zemljišta, izdavana su od lipnja do prosinca 1943. godine.

Potrebe u kotaru Osijek 1943. godine daleko su nadilazile raspoloživo zemljište (oko 14.000 jutara) za kolonizaciju na svim prostorima, a one su u Sumarnom popisu kotara Osijek ubilježene po rajonima, posebno za Hrvate, a posebno za Nijemce.

Kolonizacija i izvlašćenje zemljišta velikih veleposjeda nije izvršeno u mjeri iskazanih potreba, posebice Nijemaca u kotaru Osijek.²¹

Nijemci su iskazivali velike potrebe za zemljištem. Na primjer samo u IV. rajonu kotara Osijek, na Čepinskom vlastelinstvu iskazalo je potrebu za zemljom 44 seljačkih

19 “ “ “ “ “ 2.

20 “ “ “ “ “ “

21 DAO, Ured za kolonizaciju Osijek (1941.-1945.), kutija 2., Osijek.

obitelji (224 duša) za 399 jutara zemlje, te 19 obrtničkih obitelji (98 duša) za 92 jutra zemlje. Ukupno je Nijemcima odobreno u IV. rajonu kotara Osijek zemljišta za 29 obitelji, i to prekupom 5 jutara, kao izvlašteno zemljište 51 jutro, što čini veoma malen broj odobrenog zemljišta.

Kolonizacija je vršena i na imanjima koja su prethodno bili podržavljena, kako se u ono vrijeme konstatiralo Zapisnikom o uredovanju preuzetih gospodarstava iseljenih žitelja te napuštenih gospodarstava, koja su po zakonskoj odredbi Poglavnika o imovini iseljenih postala vlasništvo NDH, a za preuzimanje imovine bila je sastavljena komisija na temelju naloga Ureda za kolonizaciju.

Komisija bi se sastala na licu mjesta i utvrđivala sljedeći način uredovanja: kod preuzimanja gospodarstva komisija se služi određenim formularom, posebnim za nekretnine, posebnim za živi gospodarski inventar i namještaj u kući, posebnim za spremljene ljudske i stočne zalihe hrane, posebnim za ogrjev. Isti formulari trebali su biti priloženi zapisniku, koji se sastavljao kod svakog pojedinog gospodarstva prilikom preuzimanja. Zapisnik se sastavljao u tri primjerka.²²

Ekspropriрана imovina bi se potom davala u zakup, prodavala ili poklanjala sklopljenim ugovorom, uglavnom između izvjestitelja za pojedine kotare, kao predstavnika Zavoda za kolonizaciju u Zagrebu i pojedinaca, odnosno odbora (npr. odbora za smještaj izbjeglica iz Bosne).²³

Napuštenim imanjima u vrijeme II. svjetskog rata u Slavoniji bavio se Ured za kolonizaciju (Osijek) u V. odjelu za podržavljeni imetak, a sve je bilo pod pokroviteljstvom Državne riznice NDH, Odjela za imovinu, nevjere i dugove, Ureda za podržavljeni imetak.²⁴

Najčešće su na udaru istog Ureda za podržavljeni imetak bili Židovi i Cigani.²⁵, ali i druge nacionalnosti.²⁶

²² DAO, Ured za kolonizaciju Osijek, B. Spisi, kotar Valpovo, (opći akti), kutija 1.

²³ Isto, “ “ “ “ “ “ (ugovori), “ “ (npr. Ugovor 7. X. 1942....između izvjestitelja za kotar Valpovo kao predstavnika Zavoda za kolonizaciju u Zagrebu i odbora za smještaj izbjeglica iz Bosne kod Ilije-----, župnika i tajnika odbora u Bizovcu. Predmet izdanja je 8 jutara zemlje u Bizovcu....koju će obrađivati bjegunci iz Bosne, a odbor za smještaj bjegunaca preuzima odgovornost da će isti poslije sjetve morati isporučiti 4 jutra pšenice, 3 jutra kukuruza i 1 jutro krumpira.)

²⁴ DAO, Ured za kolonizaciju Osijek, B. Spisi, kotar Valpovo, općina Petrijevci, kutija 2. (npr. Zapisnik - u Satnici je oduzeta imovina Kate..... Oduzeta imovina je 1. XI. 1941. od Ureda za kolonizaciju. Državna riznica NDH, Odjel za imovinu, nevjere i dugove, u Uredu za podržavljeni imetak...temeljem izvješća kotarske oblasti u Valpovu, ustanovljavaju da su Stjepan..... i Kata..... napustili područje NDH, te donose odluku dana 7.VIII.1941., kada su napustili područje NDH, da njihova imovina pripada NDH, jer se nisu pojavili isti u zakonskom roku od 15 dana. Sastavljeno u općinskom Poglavarstvu Petrijevci, 14. XI.1942.)

²⁵ DAO, Ured za kolonizaciju Osijek, B. Spisi, kotar Valpovo, ciganski posjedi, kutija 1. (npr. Iskaz iseljenih cigana u kotaru Valpovo 19.VIII.1941., navedeno je 63 imena, koji prethodno nisu imali ništa gruntovno zavedene zemlje. Od 63 iseljenih ciganskih porodica iz općine Valpovo, bili su iz Ladimirevaca 3, Belišća 25, Narda 17, Ivanovac 8, Veliškovaca 2, Bocanjevaca 3, Gorice 2, Harkanovaca 1 i Valpova 1. Od toga su, naprimjer u Belišću, imali samo jednu kuću od pletera, 2 konja, vile, sjekiru, lopatu a u kući krevet, ormar i staro kuhinjsko posuđe. U iskazu je navedeno kako su iseljeni Cigani 19. VIII. 1941. otišli pješice na vlak u

Njemačke vojne komande u Slavoniji²⁷ tražile su i dobivale u pravilu sve što im je potrebno od Državne riznice, Odjela za državnu imovinu, nevjeru i dugove (Ureda za podržavljeni imetak). Čitava Slavonija bila je podijeljena na takozvane porezne rasporede, radi efikasnijeg prikupljanja poreza,²⁸ posebno kada je rat bio u velikom zamahu, a radne snage nedovoljno, s obzirom da je potencijalna radna snaga postala tada vojnim obveznicima i narodna zaštita po selima.²⁹

Dobrovoljci koji su bili naseljeni na mnogobrojnim pustarama u Slavoniji, uglavnom su 1941. godine napustili zemlju a na ista naselja došli su seljaci iz pasivnih krajeva Hrvatske.³⁰ Tadašnja civilna vlast pokušavala je zbrinjavati i pomagati novopridošle koloniste.³¹ Kako vlast nije mogla imati potpunu evidenciju i spoznaje o napuštenim imanjima, kućama i stanovima, izdavala je naređenja da se takva imanja, kuće i stanovi prijavljuju od strane građanstva.³²

Donji Miholjac.) Židovi u Hrvatskoj, H. L., Osijek, 18. V. 1941., str. 20. Ukupni broj Židova po statistici Saveza rabina bio je 36.844: u Bosni i Hercegovini 13.701, u Dalmaciji 412, u Međimurju 921, u Hrvatskoj i Slavoniji 21.810. Od toga u Slavoniji: u Osijeku 2.900, u Zemu 1.200, u Vinkovcima 1.000, u Vukovaru 600, u Brodu n/S 600, u Požezi 470; kotari preko 400: Virovitica, Zemun, Đakovo, Našice, od 200 do 350; Ruma, Ilok, Daruvar, Slatina, Valpovo, Nova Gradiška, Pakrac, Županja od 100 do 200; Donji Miholjac, Stara Pazova, od 1 do 15; Irig, ... Židovi 1941.godine u Hrvatskoj drže oko 10% industrije i 1/8 svih veleposjeda, preko 1.000 jutara zemlje. Židovski problem u Hrvatskoj riješit će se po njemačkom uzoru, H. L., Osijek, 25. IV. 1941., str. 4.

²⁶ DAO, Ured za kolonizaciju Osijek, B.Spisi, kotar Valpovo, ciganski posjedi, kutija 2. (npr. općinsko Poglavarstvo Valpovo trg 8.X.1942. izvještava Ured za kolonizaciju u Osijeku, da su se iselili s imanja: 1.Slavko-----, 2.Marko i Matilda-----, 3. Izraelska bogoštovna općina) (npr. Aleksandar.....iz Petrijevac napustio je mlin na valjke, te zbog napuštanja NDH oduzeta mu je imovina 14. X. 1942., a iste godine preuzeti su ciganski posjedi u Satnici 1, Valpovu 9, Bizovcu 10, Belišću 2 i Nardu 1.).

²⁷ DASB (Državni arhiv Slavonki Brod), Vojni spisi 1941.-1945., kutija 137. Državna riznica, Odjel za državnu imovinu i nevjeru i dugove, Ured za podržavljeni imetak Odluka odobrava se molba Standortkommandatur Brod n/S 18. II. 1942. za časnički dom Brod n/S kupnja jednog klavira, vlasništvo Židova Kapon (Zagreb, 24. II. 1942., Nadstojnik Ureda).

²⁸ DASB, Vojni spisi 1941.-1945., kutija 137, Financije Porezni raspored kotara Brod n/S; Brod, Andrijevi, Bebrina, Brodski Drenovac, Garčin, Kaniža, Klakar, Kobaš, Lužani, Oriovac, Podcrkavlje, Podvinje, Brodski Stupnik, Sibinj, Trnjani, Brodski Varoš.

²⁹ DASB, Vojni spisi 1941.-1945., kutija 136. Nadzorništvo narodne zaštite Brod, siječanja 1943. (pregled bojnog stanja obveznika Narodne zaštite mjesta Brod; Brod n/S 15, Zagrađe 12, Stupnik 4, Varoš 11, Lužani 12, Garčin 11, Oriovac 11, Sibinj 9, Hrv.Stan.14, Bos. Brod 10 Ukupno: 129.

³⁰ *Hrvatski list*, Osijek, 22. VI. 1941., str. 20. Dobrovoljci koji su bili naseljeni na mnogobrojnim pustarama Majlatha u kotaru Donji Miholjac, napustili su zemlju. Na ova naselja došli su seljaci iz Krapine i ostalih zagorskih općina.

³¹ Veliki župan dr.Hefer u Našicama i Đakovu, H.L., Osijek, 17. VII. 1941., str. 6. Župan s pratnjom (šef Agrarnog ureda Dragan Rajlušić i stožernik ustaškog stožera Antun Hamš) posjetili su novu koloniju "Bijelu Lozu", gdje su baš novi kolonisti počeli s vršenjem žita. Velika manifestacija u Borovu, H. L., Osijek, 4. VIII. 1941., str., 12. Povjerenik koncerna Bata dr. ing. T. Bulat i šef sigurnosti Velike župe Vuka J. Rukavina razgovarali o problematici naseljavanja Borova za potrebe tvornice.

³² Prijava napuštenih kuća i stanova, H. L., Osijek, 3. IX. 1941., str. 21. Naređuje se svim kućevlasnicima, kućepaziteljima i upraviteljima kuća da prijave sve kuće i stanove u kome ne stanuju (Židovi, Srbi i drugi)

Sva imovina trebala se iznova dokazivati, naročito ona koja je stečena kolonizacijom između dvaju svjetskih ratova.³³ Društvene tenzije i nezadovoljstva stalno su rasla zbog nezaposlenosti te stalnih pridošlica, naročito iz Bosne i Hercegovine zbog tamošnje nesigurnosti uzrokovane ratnim operacijama.³⁴ U isto vrijeme bijahu česte nestašice hrane koje su otežavale prehranu stanovništva.³⁵

Stalna akcija posvećivala se brizi za vojnike tadašnje NDH koji su se nalazili na ratištima,³⁶ a bilo je i pokušaja da se kulturno-humanitarni rad oživi, naročito u gradu Osijeku.³⁷

uslijed njihova prijelaza granice i napuštanja državnog područja naređuje upravitelj gradskog redarstva Ivo Hočevar.

³³ Podrijetlo imovine, H. L., Osijek, 27. IX. 1941., str. 15 Mora se dokazati porijeklo imovine a nedopušteno stečena imovina od 1918. do 1941. godine će se oduzeti. Ispitivanje porijekla imovine (58 popisanih), H. L., Osijek, 25. XI. 1941., str.13. Popis osoba za koje je određeno da se ima ispitati podrijetlo njihove imovine: Dragan _____ iz Požege, bivši ministar, Stevan _____ iz Hrvatskog Karlovca, Pavao _____ iz Zemuna, bivši ministar, Prokopije _____ iz Osijeka, umirovljeni činovnik, Antun _____ iz Gradišta kod Županje, bivši senator, Dragutin _____ iz Virovitice, bivši umirovljeni kancelista.... Državno povjerenstvo za ispitivanje porijekla imovine ustanovili su od 25.VIII.1941. da slijedeći _____ su protupravno stekli imovinu: _____. Zima pred vratima, H. L., Osijek, 18. X. 1941., str. 13. Sabiranje dobrovoljnih priloga za sirotinju u Našicama i otprema namirnica u Jajce i Hvar. Veliki župan u narodu, Hrvatski list, Osijek, 17. X. 1941., str. 17. Pitanje prehrane u Slatinskom, Virovitičkom i Našičkom kotaru je od velikog značaja... Potrebe Orahovice i okolice, H. L., Osijek, 29. XI. 1941., str. 8. Veliki župan Hefer u Orahovici na konferenciji raspravljao o potrebama naselja Bukvik, koje je naseljeno naseljenicima iz Like i Dalmacije – o pitanjima škole, vode, prehrane... Preustrojstvo seljačkog gospodarstva, H. L., Osijek, 24. X. 1941., str. 2. Osnutak Hrvatske seljačke gospodarske zajednice za izražene potrebe seljaštva, poljodjelstva i prehrane. Stalne organizacije pomoći (skupljanje hrane) u Andrijevcima... I slanje u Dalmaciju, Bosnu..., H. L., Osijek, 14. XII. 1941., str. 12. Smještanje bjegunaca iz Bosne, H. L., Osijek, 24. IX. 1941., str. 15. Prijevoz 1.200 bjegunaca iz Bihaća u Okučanima i Staroj Gradiški. Među bjeguncima je veliki broj muslimanske djece.

³⁴ Otvorenje pučke kuhinje, H. L., Osijek, 14. XII. 1941., str. 13. Počinje djelovati od 15. XII. pučka kuhinja za štitičnike Crvenog križa u Osijeku (za Gornji grad u Gundulićevoj 65., a u Donjem gradu u Krstovoj 39.) Zaposlite Hrvate povratnike, H. L., Osijek, 22. IX. 1941., str.12. Ured za povratnike kod Hrvatskog crvenog križa, ispostava Osijek izdalo je evidenciju o nezaposlenim radnicima povratnicima (do dana 20. IX. 1941. godine u gradu Osijeku): tvornički nekvalificirani radnici 96, privatnih namještenika 36, strojaru i strojobravaru 16, bravara 4, mehaničara i automehaničara 6, kovača 8, limara 2, kolara 1, zidara 3, dimnjačara 2, stolara 5, mlinara 1, postolara 7, pekara 2, mesara 3, konobara 2, trgovačkih pomoćnika 5 i kućnih pomoćnica 24.

³⁵ Došli k svojim, H. L., Osijek, 27. IX. 1941.,str.8. Ovih je dana iz Bosanskog Petrovca oko 300 obitelji stiglo u Slavoniju ispred četničko-komunističkog zločina. Pomoć bjeguncima H. L., Osijek, 4. X. 1941., str. 16. Iz Travnika je 500 bjegunaca stiglo u Slavoniju, Bosanski stradalnici u Pleternici, H. L., Osijek, 14. XI. 1941., str. 6. Upravna općina Pleternica je 12. XI. primila na prehranu 120 osoba iz Bosne, većinom male djece s majkama. U Pleternici je smješteno po kućama 47 osoba a 38 u Trenkovojoj vojarni...

³⁶ Vuneni odjevni predmeti za naše dobrovoljce, H. L., Osijek, 18. XII. 1941., str. 15. Rodoljubne Osječanke marljivo pletu čarape, prsluke, rukavice, šalove i druge stvari za hrvatske legionare na istočnom ratištu i ustaše u Bosni. HDA (Hrvatski državni arhiv Zagreb) Ured za kolonizaciju Osijek (1941.-1945.); 1941./1944; knj. 7. Ured za kolonizaciju Sremska Mitrovica (1941.-1944.); 1943; svež. 1.

³⁷ Proslava Sv. Lucije u Osijeku, H. L., 10. XII. 1941., str. 15. (o priredbi Društva dalmatinskih Hrvata) Društvo dalmatinskih Hrvata u Osijeku priređuje za dječicu svih dalmatinskih Hrvata proslavu dolaska Sv. Lucije u dvorani Hrvatskog doma u Gornjem gradu... gdje će svako dijete do 12 godina starosti, koje je dobro dobiti jedan "škartoc" s darovima. Do sada je prijavljeno preko stotinu djece... Poziv dalmatinskim Hrvatima, H. L.,

Na udaru nove vlasti u Hrvatskoj našla su se bogata židovska imanja, koja su konfiscirana i podijeljena, a na njima su naseljeni iseljenici-izbjeglice iz drugih dijelova tadašnje NDH.³⁸

Doseljenici iz južnih krajeva naseljavali su podjednako sve četiri slavonske velike župe.³⁹

Od 1943. godine ratne su se prilike u Europi, te u Bosni i Hercegovini, odražavale i na Slavoniju, posebno većim priljevom izbjeglica iz Bosne i Hercegovine te naglim siromašenjem sve većeg broja stanovništva za koje su se organizirale javne kuhinje te izdavale doznake za kruh, mlijeko i ostale potrepštine.⁴⁰

Sve veći priljev izbjeglica u Slavoniju u jeku rata postojao je velik problem, prvenstveno za organizacije Hrvatski crveni križ i Pomoć, koje su ih trebale zbrinuti.⁴¹

Velik je priljev izbjeglica iz Dalmacije u Slavoniju, posebno 1944.godine kao posljedica ratnih operacija koje su se vodile, valjalo je naći smještaj, posebno za djecu, te osigurati prehranu.⁴²

Osijek, 14. XII. 1941., str. 26. Društvo dalmatinskih Hrvata poziva svoje članove da se danas u 8 sati sakupe pred časničkim paviljonom kod Tomislavova perivoja odakle će poći u povorku "Mimohod dužnosti"...

³⁸ Podržavljen vlastelinski posjed u Donjem Miholjcu, H. L., 5. IV. 1942., str. 8. Posjed Mailatha, kasnije židovske obitelji braće Schlesinger pod imenom - Uprava gospodarstva -, stavljen je pod Ministarstvo seljačkog gospodarstva. Od sada se vlastelinstvo dijeli u dvije uprave: Uprava gospodarstva Donji Miholjac (1050 jutara) i Uprava gospodarstva Krivaja (2600 jutara). Prodaja židovskih poduzeća, H. L., Osijek, 9. V. 1942., str. 8. Ured za nacionalizaciju prirada, podružnica u Hrvatskoj Mitrovici, prodaje slijedeća priradna poduzeća koja su podržavljena u korist NDH (11 radnji u Hrv. Mitrovici, Rumi, Iloku, Šidu), Ministar Dumandžić u naseobinama, H. L., Osijek, 27. V. 1942., str. 2. Svi naseljenici prionuli radu te marljivo obrađuju svoju zemlju u Osijeku i okolici... posjeta novim naseobinama na cesti Osijek-Vinkovci (Tenjski Antunovac, Ada, Markušica, Gaboš)...

³⁹ Na novim ognjištima, H. L., Osijek, 25. V. 1942., str. 16. Ministar zdravstva dr. Ivo Petrić oko Osijeka pregledao obližnje kolonije naseljenika iz Dalmacije i Hercegovine. U Klisi je posjetio naseljenike iz Hercegovine (40-tak naseljeničkih obitelji). Zatim je posjetio Lipovaču - naseobinu Dalmatinaca i Hercegovaca (naseljenici sami izrađuju krevete i najnužnije predmete u kući). Nema više vode u poljima jer su naseljenici prokopali kanale. Zatim u Bršadinu, inače dobru Ureda za kolonizaciju u Osijeku, naseljenici su također vrlo aktivni...

⁴⁰ Darovi "Pomoći", H. L., Osijek, 24. I. 1943., str. 22. (u korist sirotinje grada Osijeka, Prvo hrvatsko-slavonsko dd. za industriju šećera Osijek daje 50.000 Kn...). Kuhinja za izbjeglice " " 26. I. 1943., str. 7. (osnovana u Hrvatskoj Mitrovici, gdje građanstvo izdašno pomaže braću južnih krajeva... Odbor za izbjeglice...za izbjeglice iz Bosne...). (Skrb Požežana za izbjeglice, Odbor za izbjeglice skrbi za smještaj i hranu prikupljanje namirnica, kukuruza, krumpira, masti, luka...). Izdavanje doznaka za kruh i sapun ; " " 16. XII. 1943., str. 15. ()

⁴¹ U nedjelju prodaja znakova "Pomoći" za pomoć razkućenima..., H. L., Osijek, 18. II. 1944., str. 13. Dobrotvorom u službi narodne zajednice Hrvatski crveni križ zbrinjava izbjeglice u Našicama. " " 21. III. 1944., str. 7. (nedostaje prostora za zbrinjavanje izbjeglica...). Djelatnost "Pomoći"-prilozi građana i poduzeća..., " " 22. III. 1944., str. 13.

⁴² Pomoć izbjeglicama iz Dalmacije, H. L., Osijek, 5. VII. 1944., str. 3. (za koje intervenira čak i zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac, napominjući kako su ti ljudi ostali bez igdje ičega...) Potpomognuta izgradnja novih stambenih zgrada..., " " 10. VIII. 1944., str. 14. Do jeseni bit će izgrađeno 100 novih kuća, " " 11. VIII. 1944., str. 9. Povjereniski pregled stanova, " " 10. IX. 1944., str.2 3. (.sve veći priliv izbjeglica nalaže pregled stanova, slobodnog prostora...). Skrb Hrvatskog crvenog križa za izbjegličku djecu, " " 5. X. 1944., str. 10. (u Gundulićevoj smješteno 85 djece, u Pejačevićvoj 25 djevojčica... siročad su dobila cipele za zimu kao i

U potrazi za plodnom zemljom koja bi se razdijelila novopridošlim kolonistima, išlo se u razmišljanjima čak do isušivanja močvara, kako bi se pretvorile u plodno tla, na primjer ideja o isušivanju Jelaspolja kod Broda n/S i Grudnjaka kod Orahovice, gdje bi se zasadila riža.

Smatralo se kako riža ovdje može uspijevati, podsjećalo se kako je u Austro-Ugarskoj nekada uspijevala riža u Bačkoj i južnoj Mađarskoj. Ministarstvo narodnog gospodarstva je stoga 1944. godine pozvalo poduzeća (ribničarstva) da sije rižu na svojim poljima te im osiguralo sjemensku rižu nabavljenu u Bugarskoj. Bilo je manjih uspjeha, što je osiguralo dodatne zalihe hrane, naročito izbjeglicama.⁴³

Bilo je i izbjeglica koji su imali manju ušteđevinu, te su dolaskom u Slavoniju mogli kupiti nekoliko jutara zemlje, uglavnom je to bila šumska zemlja. Usred šume bi doseljenik sagradio kolibicu dok nije iskrčio zemlju i sagradio novi dom.⁴⁴

Nacionaliziranim bivšim privatnim poljoprivrednim vlastelinstvima trebala je nova radna snaga, prije svega uprava činovnika i ljudi koji su se razumjeli u gospodarstvo i mogli ga voditi. Stoga je Zavod za kolonizaciju primao pod ugovorom činovnike sa srednjoškolskom naobrazbom i spremom koji su poznavali seljački način života i gospodarstva. Često su se natječajima, kao u Uredu za kolonizaciju u Osijeku, tražili činovnici kao upravnici i nadzornici poljoprivrednih gospodarstava i bivši majur-gazde. Kako bi ekonomija poljoprivrednih dobara bila što efikasnija, posvećivala se pažnja kolonistima pod nadzorom Ureda za kolonizaciju.⁴⁵

Za područje Slavonije i Srijema pri Zavodu za kolonizaciju u Zagrebu, djelovali su Uredi za kolonizaciju u Osijeku i Hrvatskoj Mitrovici (a u NDH bili su još uredi u Zagrebu, Petrinji, Mostaru i Sarajevu).

Kako je Drugi svjetski rat 1944. godine ulazio u svoju završnu fazu, tako su se stalno pooštravale mjere i odnosi države prema napoličarima i zakupnicima, zapravo prema novim kolonistima u Slavoniji.⁴⁶

Ministarstvo seljačkog gospodarstva i prehrane, odnosno njeno Glavno ravnateljstvo za prehranu izdalo je 1944.godine posebnu okružnicu o dužnosti predaje zaokruženih

hranu...). Briga za djecu iz južnih krajeva, “ 26. IX. 1942., str. 14.... koja su pod okriljem Hrvatskog crvenog križa u Osijeku iz Dalmacije i Hercegovine stigla u Osijek. Prije desetak dana stiglo je u Osijek 306 male djece i dvadesetak odraslih osoba njihove pratnje. Ovoj siročadi kojima su roditelji izginuli braneći pradjedovska ognjišta.... Djeca su ošišana i okupana u kupalištu POR-a i ondje dezinficirana njihova odijela...

⁴³ Isušenje Jelas-polja (Brod n/S), H. L., Osijek, 20. VIII. 1942., str.7. Pokusni uzgoj riže na ribnjacima u Grudnjaku, H. L., 8. I. 1944., str. 6.

⁴⁴ Naseljavanje slavonske Hrvatske, H. L., Osijek, 22. X. 1942., str. 7.

⁴⁵ Zavod za kolonizaciju (Bauerova 15) prima u ugovoru..., H. L., Osijek, 13. XII. 1942., str. 20.

⁴⁶ DAO, Ured za kolonizaciju, kutija 2., Valpovo, (22. VIII. 1941.). Mjesna grupa njemačke narodne skupine Prandanovci moli kuću i zemlju radi uređenja športskog igrališta u Koški (gospodin Franz _____, vođa mjesne grupe Narodne skupine Prandauovci) U svezi sa Vašom molbom od 21.VII.o.g. u pogledu nekretnina Marka _____ kbr.2__ iz Koške, upozorujete se, da je to zemljište vlasništvo države u protuvrijednosti za primljene Slovence iz Velikog njemačkog Reicha. Pošto država mora smjestiti veliki broj Slovenaca, to su joj ta zemljišta potrebna u tu svrhu i ona s time ne može nikako raspolagati. (Zavod za kolonizaciju_ Upravitelj Dr. R. Flögel, v. r.

količina poljodjelskih proizvoda (odnosno pojedinačnih propisanih obveza) od strane napoličara i zakupnika zemljišta Zavoda za kolonizaciju.⁴⁷

Prema stavku 2. naredbe Ministarstva seljačkog gospodarstva i prehrane, od 5. lipnja 1944., (br.22.840-I-P-1944.) o prikupljanju žitarica, kukuruza, mahunastih plodova i krumpira, iz žetve odnosno berbe u godini 1944., svim preradom poljodjelskih proizvoda s površina kojima raspolaže Zavod za kolonizaciju, raspolaže isti Zavod a služe za javnu prehranu, prvenstveno za potrebe vojske.

Napoličari Zavoda za kolonizaciju trebali su predati polovicu čitavog svog prihoda. Kod zakupnika Zavoda za kolonizaciju se razlikuju zakupnici koji su Zavodu za kolonizaciju zakupninu plaćali u novcu i oni koji su tu zakupninu plaćali Zavodu za kolonizaciju u naravi. Oni zakupnici koji su plaćali zakupninu u gotovu novcu, bili su dužni prema naredbi o prikupljanju ovlaštenoj nakupnoj ustanovi platiti u adekvatnoj vrijednosti svoju obvezu. Oni pak zakupnici koji su plaćali zakupninu u naravi, dužni su bili samo nadoknaditi razliku između dužnih zaokruženih cjelina i plaćene zakupnine u naravi, ako je ista bila manja od dužnih zaokruženih cjelina.

Svaki posjed Zavoda za kolonizaciju, odnosno njegovi područni uredi, povjerenstva i povjerenici dužni su bili ovlaštenoj nakupnoj ustanovi dostaviti popis svih svojih napoličara u svrhu rasterećenja od predaje dužnih zaokruženih cjelina. Svaki napoličar mogao se osloboditi predaje dužnih zaokruženih količina i mimo propisa ako nakupnoj ustanovi da na uvid ugovor, sklopljen sa Zavodom za kolonizaciju, iz kojeg je vidljivo da se zemljište Zavoda za kolonizaciju obrađuje u napolici.

Zavod za kolonizaciju, odnosno njeni područni uredi, povjerenstva i povjerenici trebali su dostaviti nakupnoj ustanovi i popis svih svojih zakupnika, posebno onih koji plaćaju zakupninu u novcu a posebno onih koji plaćaju zakupninu u naravi. Isti Zavod bio je dužan nakupnim ustanovama prijaviti svaku promjenu zakupnih ugovora ako se radi o otpisu zakupnina ili pretvaranju plaćanja zakupnine iz naravi u novac.

Ministarstvo seljačkog gospodarstva i prehrane je svojim rješenjima (broj 48.361-III-Obs-1944., 22. IX.1944.) propisalo mjere za oslobađanje od poreza pojedinim zakupnicima, obveze pojedinih zakupnika te cijenu koštanja pojedinih poljodjelskih proizvoda, a koje su namijenjene prodaji. Time se država zaštitila od eventualne prodaje poljodjelskih proizvoda drugim interesentima, a ne Zavodu za kolonizaciju i njenim nakupnim ustanovama.⁴⁸

Međutim, razvojem događaja nikakve mjere više nisu mogle 1945. godine udovoljiti sve većim potrebama stanovništva za hranom, pa čak ni naredbe o obrađivanju vrtova oko kuća, koji će se u protivnom dati u prisilni zakup.⁴⁹

⁴⁷ Prehranbene dužnosti napoličara i zakupnika, H. L., Osijek, 26. X. 1944., str. 4. Glavno ravnateljstvo za prehranu (okružnica), br. 49.923-II-Odz, 12. IX. 1944.

⁴⁸ HDA, Zagreb, propis Ministarstva seljačkog gospodarstva i prehrane, 1. VII. 1944., br. 30.897-I-U-1944. o uvjetima prikupljanja žitarica.

⁴⁹ Poziv vlasnicima vrtova, H. L., Osijek, 8. III. 1945., str. 3.

Uglavnom je od svih humanitarnih ustanova pred kraj rata radila samo djelatnost "Pomoći", čiji su djelatnici stanovnicima, posebno kolonistima, još dijelili preostale zalihe hrane.⁵⁰

Organizirana kolonizacija u Slavoniju od strane države iz južnih krajeva Hrvatske, posebno iz Dalmacije, prestala je krajem Drugog svjetskog rata.

Sporadična i pojedinačna kolonizacija zabilježena je u manjoj mjeri i krajem Drugog svjetskog rata, ali ona nije bila kontrolirana i statistički zabilježena.

Odmah po uspostavi nove vlasti 1945. godine, uslijedit će novi val kolonizacije Slavonije, koji će opet mijenjati etničku strukturu Slavonije.

⁵⁰ Najživlja djelatnost "Pomoći", H. L., Osijek, 4. III. 1945., str. 7. (prije uskrasnih blagdana će razdijeliti sabrane novčane pomoći). Poziv svim posjednicima zemljišta da dadu "Pomoći" živežne namirnice za sirotinju, H. L., Osi-jek, 13. III. 1945., str. 3.

Literatura:

Hrvatski državni arhiv, Zagreb, tiskana zbirka: *Agrarna reforma. Uredbe, naredbe i propisi (Kraljevine SHS)*, Zagreb, 1920., 12.-17.

Kolonizacija 1941.-1945. (Velika župa Vuka, velika župa Posavje, velika župa Livac-Zapolje, velika župa Baranja).

Državni arhiv, Osijek, *Ured za kolonizaciju velike župe Baranja, 19141.-1945.*

Oto FRANGEŠ, Agrarna reforma u sjevernim dijelovima Jugoslavije, *Ekonomist*, 8., Zagreb, 1935., 345.

Sava ŽIVKOV, *Agrarno zakonodavstvo Jugoslavije 1918.-1941.*, Novi Sad, 1976., 96.

M. MATICKA, Poljoprivreda i seljaštvo u Hrvatskoj od 1918. do 1929. godine, *Nastava povijesti*, 1/1982., 23.-25.

... Neki elementi gospodarskog položaja seljaštva u doba velike privredne krize 1929.-1935., *Nastava povijesti*, br. 1/1978., 29.-36.

... *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945.-1948.*, Zagreb, 1990.

Milivoje ERIĆ, *Agrarna reforma u Jugoslaviji 1918.-1941. godine*, Sarajevo, 1958.

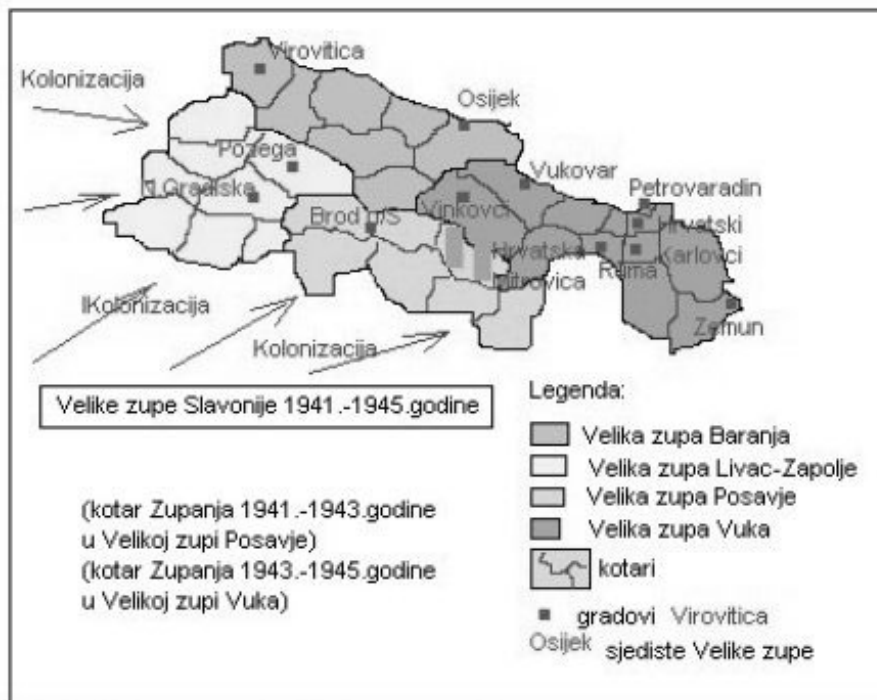
... Zakoni i ostali propisi o provođenju agrarne reforme skupljeni su u tri zbirke koje su izašle 1920., 1925. i 1933. godine...

Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 1914.-1918., Zagreb, 1920., 299.

Zdenka ŠIMONČIĆ-BOBETKO, *Agrarna reforma u sjevernoj Hrvatskoj 1918.-1941.*

(Pravno-ekonomska analiza), Zagreb, 1987.

Bogumil HRABAK, Radikalizacija seljaštva u Hrvatskoj i Slavoniji 1919.-1920. godine, *Zbornik Historijskog instituta Slavonije*, 10/1973.

KOLONIZACIJA U SLAVONIJI 1941.-1945. GODINE

Ivan Balta: THE COLONIALISATION IN SLAVONIA BETWEEN 1941
AND 1945

Summary

The colonisation of Slavonia was carried out in a systematic fashion through centuries but particularly during the period of WWII. Amongst people inhabiting poor areas Slavonia was famed as a promised land which could feed large numbers of people, where there was a lot of fertile land and favourable living conditions. During the first days of the establishment of the Independent State of Croatia, the paper "Hrvatski list", a daily Osijek newspaper, published an article on April 13th, 1941 bearing the title "New Settlers of Slavonia" in which it calls upon the inhabitants of other, particularly passive Croatian regions, to settle Slavonia.